

י. בעניין אכילת תרומה לחללה

א

כתב הרמב"ם בהלכות תרומות (פרק ו' הלכה ז'): (ז)

ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל, שני ענינים נכללו בלאו זה, שאם תבעל לאסור לה ותעשה זונה או חללה כמו שביארנו בהלכות איסורי ביאה הרי היא אסורה לאכול בתרומות לעולם כדין כל חלל שהחלל כזר לכל דבר, ואם תנשא לישראל הרי היא אסורה לאכול במורם מן הקדשים שהוא חזה ושוק לעולם אע"פ שגירשה או מת.

מלשון הרמב"ם משמע שהא שנבעלת לאסור לה אסורה לאכול בתרומה היא משום שנעשית לזונה או חללה ועל ידי כך נחשבת לזרה. ומשמע מדבריו שדבר זה שחללה נחשבת כזרה נלמד מחלל שהחלל כזר לכל דבריו. המקור לכך שהחללה נחשבת כזרה הוא מגמרא יבמות (דף עד ע"ב) "חללה לאו זרעו של אהרון". ומאחר ולא מצינו לימוד על כך לא בגמרא ולא בספרא, סובר הרמב"ם שחללה וכל שנבעלה לאסור לה, למדים מחלל. אשר למקור דין זה בחלל, הביא הרמב"ם מקור לכך שהחלל כזר בהלכות איסורי ביאה (פרק יט הלכה י'): (ז)

נמצאו החללים שלשה, חלל מן התורה, וחלל מדבריהם, וספק חלל, וכל ספק חלל נותנין עליו חומרי כהנים וחומרי ישראל אינו אוכל בתרומה ולא מטמא למתים ונושא אשה הראויה לכהן, ואם אכל או נטמא או נשא גרושה מכין אותו מכת מרדות והוא הדין בחלל של דבריהם, אבל חלל של תורה הודאי הרי הוא כזר ונושא גרושה ומטמא

למתים שנאמר אמור אל הכהנים בני אהרן אע"פ שהם בני אהרן עד שיהיו בכיהונם. **מקורה** של הדרשה שהביא הרמב"ם הוא בספרא (תחילת פרשת אמור): "בני אהרן יכול חללים תלמוד לומר הכהנים יצאו חללים". וכתב הגר"א בביאורו לשו"ע אה"ע (סימן ד' ס"ק ע'): "ואכולה פרשה קאי אף לענין איסורי כהונה", כלומר שלא רק איסור טומאה אלא גם האיסור בזונה וחללה לא נאמר לחללים. ומה שכתב הרמב"ם שחלל של תורה הרי הוא כזר, דין זה אינו דווקא במי שנולד חלל, אלא גם באשה שנתחללה מביאת פסול. ואמנם כהן עצמו לא מתחלל על ידי ביאתו בפסולה כמבואר ברמב"ם הלכות איסורי ביאה (פרק י"ט הלכה א'): "אי זו היא חללה זו שנולדה מאיסור כהונה, וכך אחת מן הנשים האסורות לכהונה שנבעלה לכהן נתחללה, אבל הכהן עצמו שעבר העבירה לא נתחלל". מקורה של הלכה זו היא במשנה בסוטה (פרק ג' משנה ז'): "כהנת מתחללת וכהן אין מתחלל". מכל מקום אין לומר שרק מי שנולד חלל הרי הוא כזר, שהרי בסוגיה ביבמות, על המשנה בריש פרק הערל (דף ע"א): "הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה", שואלת הגמרא (דף עד ע"א): "מנא הני מילי? א"ר יוחנן משום ר' ישמעאל, אמר קרא: איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב וגו', אי זהו דבר ששוה בזרעו של אהרן? הוי אומר: זו תרומה. ואימא: בחזה ושוק! אינה בחזורת. תרומה נמי אינה בחללה! חללה לאו זרעו דאהרן היא". ולא ייתכן שכוונת הגמרא היא למי שנולדה חללה, שהרי בזה אין הברדל בין זכר לנקבה וזה שווה בכל ושניהם לא

זונה נחשבת כזרה.² וכן מוכח מגמרא בכורות (דף מז ע"א) לגבי כהנת שנתעברה מעובד כוכבים שבנה חייב בפדיון הבן: "והאמר רב פפא בדיק לן רבה כהנת שנתעברה מנכרי מהו ואמינא ליה לאו היינו דרב אדא בר אהבה דאמר לוייה שילדה בנה פטור מחמש סלעים ואמר לי הכי השתא בשלמא לוייה בקדושתה קיימא דתניא לוייה שנשבת או שנבעלה בעילת זנות נותנין לה מן המעשר ואוכלת אלא כהנת כיון דאי בעיל לה היא זרה" והרי הנבעלת לגוי אינה חללה אלא זונה כמבואר ברמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק י"ח הלכה ג'), ומוכח שגם זונה היא לה זרה. באשר למקורו של דין זה דזונה נחשבת כזרה, לא מצאנו למוד מיוחד על כך כמו שמצאנו בחלל. ואפשר לומר על פי התוספות ביבמות (דף מד ע"ב ד"ה הכא) על הא דמשמע בגמרא ששם זונה פוסל לתרומה: "משמע הכא דזונה פסולה לתרומה דמתחלת כמו אלמנה וכן בפ"ק דסוטה (דף ו ע"א) אמתני' דואלו אסורות לאכול בתרומה דקאמר אילימא מקמי דתשתי זונה היא ופשיטא דאסורה בתרומה ותימה לר"י מנא לן דאסורה בתרומה דאשה זונה לא יקחו כתיב אבל לתרומה לא אשכחן...". ובסוף הדיבור הביאו בשם ר"י: "...וזונה דפסולה לתרומה משום דכללה קרא בהדי חללה להכי פסולה כחללה". אם כן, כמו שלומדים התוספות לגבי אכילת תרומה שזונה כחללה, כן אפשר ללמוד לגבי

אוכלים בתרומה, על כורחך דברי הגמרא נאמרו במי שנפסלה ונעשית חללה, ועליה נאמר שהיא לאו זרעה של אהרון. וכן נראה מלשון הרמב"ם בהלכות בכורים (פרק ט' הלכה כ'): :

הכהנת אוכלת המתנות אע"פ שהיא נשואה לישראל מפני שאין בהן קדושה, ולא עורר אלא הבעל אוכל מתנות בגלל אשתו, אבל חללה אינה אוכלת, שאין חללים בכלל כהנים.

ומשמע שכל חללים אינם בכלל כהנים, בין חללה שנולדה מפסול כהונה ובין חללה שנתחללה בגלל ביאת פסול. ועיין רשב"א (יבמות ע"ד ע"ב ד"ה והא) שכתב כן מפורש:

והא איכא חללה חללה לאו זרעא דאהרן היא. קשיא לי והא איכא נבעלה לפסול לה דאסיקנא לעיל בפרק אלמנה (ס"ח א') דפסולה בין לכהונה בין לתרומה ואע"ג דאינה חללה דאין חללה אלא מאיסורי כהונה, וי"ל דאף היא נמי לאו זרעא דאהרן היא כיון שנפסלה מכל דין כהונה, וחללה דהכא לאו דוקא אלא כל שנתחללה ונפסלה מדין כהונה קאמר, כנ"ל.

וכן הוא בריטב"א (ד"ה תרומה).¹

ומהא שכתב הרמב"ם: "שאם תבעל לאסור לה תעשה זונה או חללה" נראה דגם

1 וז"ל הריטב"א: "תרומה נמי אינה בחללה. פי' כל שנבעלה לפסול לה שנתחללה מתרומה וכהונה קרו השתא חללה ולא דייקי בלישנא, ועל כולהו משנינן דלאו זרעא דאהרן חשיבי כיון שנתחללו, דאס"ד דבחללה שנולדה מפסולי כהונה דיקא בחללה דאורייתא פרכינן ומשנינן, תקשי לן אכתי דהא איכא נבעלה לפסול לה שהוא זר אצלה מעיקרא שנפסלה מן התרומה אלא ודאי כדאמרן".

2 וכן דברי הרשב"א והריטב"א הנזכרים. הגדרת זונה עיין רמב"ם הלכות איסורי ביאה (פרק יח הלכה א): "מפי השמועה למדנו שהזונה האמורה בתורה היא כל שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו איסור השוה לכל, או שנבעלה לחלל אע"פ שהיא מותרת להנשא לו".

א), ובמזיד מיתה בידי שמים (רמב"ם הלכות סנהדרין פרק י"ט ה"ב). אם כן הרי לא צריך פסוק נוסף ללמד על נבעלה לפסול לה שהרי היא נכללת בלאו של וכל זר לא יאכל קדש? אך זה לא קשה, משום שבמשנה בתרומות (פרק ז' משנה ב') שנינו: "בת כהן שנשאת לישראל ואחר כך אכלה תרומה משלמת את הקרן ואינה משלמת את החומש ומיתה בשרפה נשאת לאחד מכל הפסולין משלמת קרן וחומש ומיתה בחנק דברי רבי מאיר וחכמים אמרים זו וזו משלמות את הקרן ואינן משלמות את החומש ומיתה בשרפה". ועל פי חכמים שאינה משלמת את החומש הוא הדין דאינה חייבת במזיד מיתה בידי שמים. והטעם שאינה משלמת חומש מבואר בגמרא כריתות (דף ו ע"ב) משום דבעינן זר מעיקרא.⁴ אם כן זונה וחללה לא ילקו מפסוק "וכל זר לא יאכל קדש"

4 וברמב"ם הלכות סנהדרין (פרק י"ט הלכה ד) מונה הרמב"ם את חללה שאכלה תרומה בכלל הלוקין בלא מיתה בידי שמים. וראה מנחת חינוך מצוה רפ"ג אות א' שהעיר על זה. אלא שהרמב"ם קורא לכל הנבעלת בעילת איסור חללה, אבל חלל שנולד כתב באור שמח (פרק י"ז הלכה ג') שודאי משלם חומש וחייב מיתה משום שהוא זר מעיקרו. ועל פי זה מסביר באור שמח את דברי הרמב"ם שם שרק באלמנה כהן גדול לוקה אם בעל ולא קידש אבל זונה חללה וגרושה, לוקה רק אם קידש. וביאר הרמב"ם שזה משום שאלו מחוללות ועומדות, אבל אלמנה מתחללת על ידי ביאתו, לכן לוקה גם בלא קידושין. וכתב האור שמח, שאף על פי שגרושה אינה מחוללת מתרומה, ולכאורה ביאת כה"ג פוסלת מתרומה, מכל מקום כיון שאין עליה חיוב מיתה בידי שמים ומלקות, שהרי אינה זרה מעיקרא, לכן נחשב שהכהן הגדול אינו מחלל אותה, ולכן חייב רק אם קידש.

זרות, ולכן למד הרמב"ם שגם זונה היא זרה כחלל.

על פי זה נראה ליישב קושית הגרי"ז (מסכת תמורה דף ה ע"ב) על התוספות הנ"ל, למה בחללה פשוט דפסולה לתרומה יותר מזונה הרי גם בחללה וגם בזונה כתוב רק "לא יקחו"? אך הביאור פשוט, שהרי חללה "לאו זרעו של אהרון" (יבמות דף עד ע"ב, הובא לעיל) כמו חלל. המקור להא דחלל אינו מזרעו של אהרון הוא מתורת כהנים והדרשה שהביא הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק יט הלכה י', הובא לעיל): "אמור אל הכהנים בני אהרון אע"פ שהם בני אהרון, עד שיהיו בכהונם". דרשה זו היא רק לחלל, ומה שאומרת הגמרא שגם חללה לאו מזרעו של אהרון נלמד מחלל. ולכן פשוט לתוספות הא דחללה פסולה מתרומה שהרי היא זרה. אך לזונה אין לימוד, ולכן כתבו זונה נלמדת מהא דהוקש בפסוק זונה וחללה.³

אלא שלפי זה צריך עיון, אחרי שנתברר ברמב"ם דחללה וזונה נחשבות כזר, מפני שחללה כחלל, וזונה הוקשה לחללה, מה נתחדש מהפסוק: "ובת כהן כי תהיה לאיש זר". מפסוק זה לומדים רק דין הנבעלת לפסול לה, אך לפי הרמב"ם הרי היא זרה, ולגבי זרות יש לאו מפורש: "וכל זר לא יאכל קדש", וכפי שמבואר ברמב"ם האוכל בשגגה משלם קרן וחומש (רמב"ם הלכות תרומות פרק י' הלכה

3 ומה שכתבנו שדעת ר"י בתוספות היא כדעת הרמב"ם, עיין מנחת חינוך סימן רס"ו אות יט שג"כ כתב שדעת הרמב"ם היא כדעת ר"י בתוספות, אלא שכתב כך כדי להסביר את דעת הרמב"ם לדעתו של המנחת חינוך שגם המחזיר גרושתו למסקנה היו זונה ופסולה לתרומה כיון דנבעלה לפסול.

אסורה בתרומה גם בלא הסברא שנתחללה בביאתו, ומדוע נתחללה בביאתו גורמת איסור יותר מאשר חללה מלידה. ועוד, רש"י לעיל (יבמות דף טו ע"ב ד"ה היא עצמה) כתב שלא מתחללת בביאתו אם היתה אסורה קודם: "...תאמר במחזיר גרושתו שאין מתחללת בביאה זו דאי לינשא לכהן כבר מיפסלה משעת גרושין ואי בתרומה דבי נשא לא מיפסלה כדאמרי' בפ' אלמנה לכה"ג דאין נפסלת בביאת חייבי לאוין אלא בזר אצלה מעיקרא לאפוקי מחזיר גרושתו ויבמה לשוק דלאו זר מעיקרא".

ובתוספות (דף נז ע"א ד"ה ואי לאו) הקשו, שהיה לגמרא לומר שבין אם בקדושתיה ובין אם לאו בקדושתיה קאי, לא אכלה מתרי טעמי, חדא דבת גר זכר כבת חלל זכר ועוד דקהל גרים איקרי קהל. ואם כן מוכח שברור לתוספות שבטעם שבת גר כבת חלל די כדי לאוסרה בתרומה גם אם הכהן מותר בה. ועיין בקרן אורה דמקשה על התוספות, מנא לן דחללה כהאי גוונא אסורה בתרומה, דע"כ לא אמרינן בקידושין דחללה אסורה בתרומה אלא מחמת עצמה אם היא כהנת, אבל אם אוכלת מחמת קניינו כהן, מנא לן דאסירא, דלא גרע מעבד ושפחה דמותרין לאכול. ואם כן כיון דפצוע דכא מותר בחללה אמאי לא תאכל משום קנינו של כהן. וכן בערוך לנר מקשה על פי הרמב"ם שכתב שחללה אינה אוכלת בתרומה משום שהיא נעשית זרה, שהרי טעם זה לא שייך לכאורה רק לפוסלה מתרומה דבי נשא, אבל שתפסל אשת כהן חללה בתרומה לא למדנו מכאן, שהרי גם בת ישראל זרה היא ואף על פי כן אוכלת בתרומה כשנשאת לכהן מטעם קנין כספו דלא גרע מבהמתו של כהן וע"ש שלא תרץ. וקושיה זו, מדוע לא תאכל מדין קנין כסף

משום שאינן זרות מעיקרן, ולכן צריך את הלימוד מ"ובת כהן כי תהיה לאיש זר"⁵. **אלא** שעדיין יש להבין את הדגשת הרמב"ם שם "הרי היא אסורה לאכול בתרומות לעולם". אמנם במשנה בקידושין (דף עז ע"א) שנינו: "בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם", אך שם הכוונה לזרעו, וזה רק בחלל זכר, אבל חללה אינה אסורה לעולם, ואם נישאת לישראל בתה כשרה לכהונה. ואם כן צריך עיון מדוע מדגיש הרמב"ם שאסורה בתרומה לעולם?

ב

והנה, הגמרא יבמות (דף נז ע"א) שואלת לגבי כהן פצוע דכא שנשא בת גרים מהו שיאכילה בתרומה:

למאן? אי לרבי יהודה, בין בקדושתיה קאי בין לאו בקדושתיה קאי לא אכלה, אי בקדושתיה קאי לא אכלה, דהא אמר מר: בת גר זכר כבת חלל זכר; אי לאו בקדושתיה קאי לא אכלה, דהא אמרינן: קהל גרים איקרי קהל.

ופירש רש"י, שאם בקדושתיה קאי, הרי אסור בכל האסורות לכהונה, והרי בת גר זכר כבת חלל זכר ובת חלל פסולה לכהונה, אבל רש"י מוסיף: "וכיון דבקדושתיה קאי לא אכלה דאמרינן הרי זו פסולה לו ועשאה חללה בביאתו". ודברי רש"י קשים: הרי בת גר גם קודם שנבעלה לכהן היתה חללה מלידה, והיתה

5 ופלא על ספר החינוך (מצוה רפ) שכתב בלאו דכל זר לא יאכל קדש, שהעובר על זה ואכל תרומה והוא זר כגון ישראל שהוא זר או אילו כהן או כהנת שנתחללו מן הכהונה באחד ממיני החילול הידועים שהורונו חכמים זכרונם לברכה, חייב מיתה בידי שמים.

"ואי לאו בקדושתיה קאי ואינה אסורה לו משום קדושת כהן אפילו הכי לא אכלה שאסורה לו משום פצוע דכא." וצ"ע דהא דנבעלה לפצוע דכא לא אוכלת בתרומה היינו משום שמשוה לה זונה. כפי שכתב הרשב"א להלן (דף ע) כל שנבעלה ביאה פסולה דאורייתא הוי לה זונה וזונה פסולה בין לכהונה בין לתרומה. והרשב"א שם מביא דבפירוש המשנה לרמב"ם ג"כ פירש משום דמשוה לה זונה, וא"כ כמו ששפחת כהן אוכלת בתרומה אע"פי שנחשבת זונה למה לא תאכל נבעלה לפצוע דכא.

אשר לרש"י כבר הקשינו למעלה דאיך שייך לומר שבת גר זכר מתחללה בביאתו, הרי זה דומה למחזיר גורשת שכתב רש"י לעיל דלא נתחללה בביאתו, דאי לינשא לכהן כבר מיפסלה משעת גרושין ואי בתרומה דבי נשיא לא מפסלה וכו'. ועל פי זה נראה דס"ל לרש"י חלל בת גר זכר לא נפסלת מאכילת תרומה אף על פי שנקראת בת חלל. התוספות אצלנו (ד"ה ואי לאו) מעלים אפשרות דלא הוי ממש חללה אלא דוקא לינשא לכהונה, וסוברים דזה תלוי במקור הלימוד שבת גר זכר כבת חלל. וצריך לומר דרש"י ס"ל דאף על פי שאיסור בת גר זכר לכהן נלמד מקל וחומר מבת חלל, הואיל ומסקינן שם דנלמד בבמה הצד ממצרי ראשון ובמצרי ראשון לא שייך אכילת תרומה דמצרית נקבה לא יכולה לבא בקהל, עיין רמב"ם פרק יב מהלכות איסור ביאה הלכה יט, אם כן אפשר לומר דרש"י חולק על התוספות וס"ל דמדדן בת גר זכר, אף שהיא אסורה לכהן היא היתה אוכלת בתרומה, ורק משום שנתחללה בביאתו היא לא אכלה. וצריך לומר דס"ל לרש"י שאיסור חללה הוא איסור עצמי ולא איסור זרות ורק איסור זרות

כשפחה, קשה גם על רש"י שס"ל דאי בקדושתיה קאי לא אכלה מדין חללות משום שנפסלה בביאתו. ובאמרי משה (סימן יג ס"ק ג') הקשה גם על הא דאלמנה לכהן גדול לא אוכלת משום שנתחללה בביאתו (ראה משנה יבמות דף נו ע"ב), מנא לן שלא אוכלת מדין קנין כסף: "...בחללה דליכא איסור אחר לתרומה רק משום דחללה הויא כזרה, ועיין בתוס' (דף מ"ד) ד"ה ה"נ. וליכא בזה הך איסורא דליאיש זר דהכהן לאו זר הוא אצלה, ורק משום דהויה כזרה, וכיון דכל זרה אשת כהן אוכלת מנ"ל דחללה אשת כהן אינה אוכלת, ומ"ש משפחת כהן דאוכלת אף דהויא זונה".

והנה, בדעת התוספות שסוברים שבטעם שבת גר כבת חלל די כדי לאוסרה בתרומה גם אם הכהן מותר בה, צריך לומר דתוספות ס"ל דקנין כסף מועיל רק לגבי איסור זרות ולא לגבי פסולים אחרים. גם צריך לומר דס"ל לתוספות דבחללה יש גם פסול מצד חללות ולא רק זרות, דלא כדעת הרמב"ם דאיסור אכילת תרומה בחללה הוא משום זרות. לכן לתוספות אם בת גר זכר כבת חלל הרי אסור לה לאכול בתרומה אפילו אם היא קנינו של כהן. אבל עדיין קשה לשיטת תוספות, דהרי שפחת כהן אוכלת מדין קנין כסף אף על פי שנחשבת זונה,⁶ ואם כן מדוע בת גרים זו תאסר בתרומה.

וכן קשה לרש"י ולתוספות מה דאיתא שם דאי לאו בקדושתיה קאי לא אכלה דאמרינן קהל גרים איקרי קהל, וברש"י שם

6 עיין מנחת חינוך במצוה רס"ו ס"ק יז שכתב שממשנה למלך הלכות עבדים (פרק ג' הלכה ג') משמע בפשטות דשפחה כנענית אסורה משום זונה. ועיין רש"י קידושין דף עז ע"א ד"ה מה להוא שאין מתחלל בכ"מ.

מה שאין כן באשת כהן קניין האיסור של הבעל הוא במה שמיוחדת לו ואסורה לכל העולם משום אשת איש. ואם כן באלמנה לכהן גדול דקניין האיסור שלו אינו שלם, שהרי אסור לו לבא עליה ורק צד האיסור לעלמא קיים משום אשת איש, אם כן קניין האיסור שלו שהוא הקניין כסף, אינו שלם על כן אסורה לאכול מטעם קניין כסף.⁸

על פי זה יוצא שאף על פי שבת ישראל ארוסה לכהן מדאורייתא אוכלת בתרומה אליבא דמשנה ראשונה, כמבואר בכתובות נז, הגיע זמן ולא נישאו אוכלות משלו ואוכלות בתרומה, אלמנה לכה"ג בארוסה מה"ת לא אוכלת בתרומה משום שקניין האיסור שלו אינו שלם. והנה כל זה אתי שפיר לפי הרמב"ם שמפרש את המשנה לעיל נו אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט מן האירוסין לא יאכלו בתרומה ר"א ור"ש מכשירים, כלשון הראשון ברש"י שם דמייר בבת כהן אלמנה שנתקדשה שאוכלת בתרומת בית אביה, וכל האיסור שלה משום שמשמרת לביאה פסולה. וז"ל הרמב"ם בפרק ז מהלכות תרומות הלכה כא "כהנת אלמנה שנתארסה לכהן גדול או גרושה לכהן הדיוט הואיל והן משתמרות לביאה פסולה של תורה הרי אלו לא יאכלו."

8 וצע"ג על החלקת מחוקק (סימן ה' ס"ק א') שכתב שפצוע דכא מותר לא רק בגיורת אלא גם בגרושה וחללה, דהא בחד קרא כולהו כתיבי אשה זונה וחללה וגרושה מאישה לא יקחו, וגיורת היא זונה דנבעלת לכותי. והוסיף הח"מ, דאף דתנן בריש פרק הערל דכהן פצוע דכא אוכל בתרומה, תרומה שאני דאפילו עבדים אוכלים בתרומה. וראיתו מעבדים תמוהה, שהרי עבדים אוכלים מדין קניין כסף, ומה ראייה לפצוע דכא.

הותר מצד קניין כספו. אלא שנשאר קשה מהא דשפחת כהן אוכלת אע"פ שנחשבת זונה. **והנה**, באשר לקושי האמרי משה, דמנא לן דחללה אשת כהן לא תאכל משום קניין כסף, מאחר וכל איסור חללות הוא משום זרות, ומאי שנא משפחת כהן דאוכלת אף דהויא זונה, אפשר לתרץ על פי דברי האבני מלואים (בשו"ת סימן יז):

וראי' ברורה נלענ"ד דלעניין תרומה אזלינן בתר קניין איסור שבו ואפי' למ"ד ק"פ כקה"ג מהא דאמרינן בש"ס בכמה דוכתי ד"ת ארוסה אוכלת בתרומה דכתיב וכהן כי יקנה נפש קניין כספו עיין פ' אע"פ (ד' נ"ז), ומלתא דפשיטא שאין האשה קנויה לבעל קניין ממון דהא דמעשה ידיה לבעלה אינו אלא מדרבנן תחת מזונותיה ואלו אמרה איני ניוזנית וא"ע מע"י שלה וארוסה אפי' מדרבנן מע"י לעצמה וא"כ אין לו על הארוסה שום קניין ממון ואפ"ה ד"ת אוכלת בתרומה ומקרי' קניין כספו ולא אשכחן שום תנא דפליג אהא, א"כ מבואר להדיא דאע"ג דכל קניין ממון שבה גוף ופירות לעצמה מ"מ כיון שקניין איסור שבה לבעל במה שמיוחדת לו ואסורה על כל העולם משום א"א מש"ה מאכילה בתרומה ד"ת ואפי' למ"ד ק"פ כקה"ג דהכא בארוסה הגוף והפירות שלה לענין ממון ואפ"ה הוי קניין כספו דבעל ולא נחלק על זה שום אדם מעולם.⁷

על פי זה אפשר לומר דבשפחת כהן קניין האיסור של אדונה הוא קניין שלם,

7 וכן יש להוכיח מגמרא כריתות (דף כד ע"ב) שהמפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור ואוכל בתרומה. הרי שאף שאין בו קניין ממון אלא קניין איסור, אוכל בתרומה.

האוכל מאכיל (אחרים) וקנין שאינו אוכל אינו מאכיל.

הלכה כ

אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט בין כהנת בין ישראלית וכן שאר חייבי לאוין והכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל, עבדי מלוג לא יאכלו אף ע"פ שהוא חייב במזונותם, ועבדי צאן ברזל יאכלו מפני שהם של בעל, נשא שנייה היא אוכלת ועבדי מלוג שלה לא יאכלו.

ובכסף משנה שם (הלכה יח) ומ"ש קנין האוכל שם אמר רבינא כן לחלק בין זו לההיא דבסמוך דלאמנה לכה"ג שעבדי מלוג אינם אוכלים. ובקרן אורה התקשה למה הרמב"ם פוסק כרבינא ולא כרבא ורבא אשי והוכיח מגמרא להלן דעל כרחק עבדי מלוג מן התורה לא אוכלים.

אלא שצריך להבין מדוע נפרש לדעת רבינא שקנין שאינו אוכל אינו מאכיל בגלל שיש חסרון בקנין. מדוע לא נפרש שלדעת רבינא יש דין נפרד, שגם כאשר הקנין הוא גמור, עדיין מי קנין שאינו אוכל אינו מאכיל?

והנה בירושלמי איתא (מסכת יבמות פרק ז הלכה א) "ר' הילא בשם ר' לעזר הם יאכלו והם יאכילו הראוי לוכל מאכיל ושאינו ראוי לוכל אינו מאכיל ר' יוחנן אמר משו' קנס מה נפק מן ביניהון עבד ערל שקנה לו עבדים אין תימר קנס אין כאן קנס ואין תימר הראוי לאכול מאכיל וזה הואיל ואינו ראוי לאכול אינו מאכיל." לפי הירושלמי רבי הילא שסובר שקנין שאינו אוכל אינו מאכיל סובר שעבד ערל שקנה עבדים אינו מאכיל אותם. ואף שאין שום חסרון בקנין שיש לאדון בעבד, עדיין יש דין נפרש שכיון שהעבד לא אוכל הוא גם אינו מאכיל.

אבל לפי הפירוש השני של רש"י דמיירי גם בבת ישראל אלמנה שנתקדשה לכהן גדול יוצא שאלמנה בת ישראל שנתקדשה לכהן גדול אוכלת מן התורה, וזה בניגוד למה שביארנו.

כמו כן, ייתכן שנחלקו בזה אמוראים בסוגיא בריש פרק אלמנה לכהן גדול. דתנן אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט הכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל עבדי מלוג לא יאכלו בתרומה. ובגמרא שם ועבדי מלוג לא יאכלו בתרומה אמאי להוי כקנינו שקנה קנין וכו'. מתוך הגמרא משמע שאין חסרון מצד הקנין לפי רבא ורבא אשי שהרי מדאורייתא עבדי מלוג מיכל אכלי מדין קנינו שקנה קנין, ורבנן הוא דגזרי בהו. אך אליבא דרבינא שאמר "קנין אוכל קאמר קנין אוכל מאכיל שאינו אוכל אינו מאכיל" משמע שמדאורייתא קנין שאינו אוכל אינו מאכיל, שהרי בתשובה לרבינא איתא ורבא אמר מדאורייתא מיכל אכלי.

ומאחר והרמב"ם פוסק כרבינא, ומאחר שדברינו באו ליישב את הרמב"ם מקושיית האמרי משה הנ"ל, הכל אתי שפיר אם נפרש שאמנם לפי רבינא קנין שאינו אוכל אינו מאכיל מדאורייתא מפני שיש חסרון בקנין איסור.

וז"ל הרמב"ם פרק ז הלכות תרומות:

הלכה יח

בת ישראל שנשאת לכהן והכניסה לו בין עבדי מלוג בין עבדי נכסי צאן ברזל הרי אלו יאכלו, וכן עבדי כהן שקנו עבדים ועבדי אשתו שקנו עבדים יאכלו שנאמר כי יקנה נפש קנין כספו אפילו קנין הקנין, וקנין

שכהן הפוסל לא יכול להאכיל. אבל שפחת כהן אוכלת אף שנחשבת זונה ומטעם קנין כסף גרידא, ואין בה החסרון שיש במי שנשאת לכהן שפוסלה בביאתו.

ג

אלא שעדיין אנו צריכים ליישב את התוספות דס"ל דחללה אשת כהן אינה אוכלת בתרומה גם אם פצוע דכא לא קאי בקדושתיה ומותרת לו. ואין לומר דס"ל לתוס' דרק איסור זרות הותר על ידי קנין כספו, אבל לא איסור אחר, דמאי שנא משפחת כהן דאיסורה משום זונה ואוכלת בתרומה. וצריך לומר דס"ל כדעת הרשד"ם (חלק יו"ד סימן קצ"ו ומובא במשנה למלך הלכות עבדים פרק ג' ה"ג) דשפחה אינה אסורה לישראל מדאורייתא אלא מדרבנן.¹⁰ וראה במנחת חינוך (מצוה רס"ו ס"ק יז) שהביא מבית מאיר שאף לכהן מותרת. ואף שהרמב"ם (הלכות אסורי ביאה פרק יח ה"ג) כתב שגירות אסורה לכהן משום זונה, שאני גירות דשייך בה קיחה וחלול מה שאין כן שפחה כנענית, עיי"ש במנחת חינוך. ועל פי זה רק זרות הותרה משום קנין כסף ולא איסור אחר.

אלא שלכאורה דעת הרשד"ם ובית מאיר

אך אצלנו בבבלי משמע דלא כרב הילא דאיתא שם כל האוכל מאכיל כל שאין אוכל אינו מאכיל "ולא והרי ערל וכל הטמאים שאינן אוכלין ומאכילין התם פומייהו כאיב להו והרי ממזר וכו' אמר רבינא קנין אוכל וכו'. כיון שרבינא מודה שעבד ערל מאכיל בתרומה,⁹ על כרחך שלדעת רבינא לא מדובר על דין מיוחד שמי שלא אוכל אינו מאכיל. ואם כן צריך בירור מאיזה טעם קנין שאינו אוכל אינו מאכיל. ולפי מה שהסברנו ברמב"ם על פי האבני מילואים אתי שפיר. רבינא סובר שקנין שאינו אוכל אינו מאכיל כאשר האיסור לאכול נובע מחסרון בקנין. אך כשאין חסרון בקנין, גם אם מסבה כלשהי הקנין אינו אוכל, הוא עדיין מאכיל.

ונראה דזה הביאור ברמב"ם במה שמדגיש שאסורה לעולם: "הרי היא אסורה לאכול בתרומות לעולם". דלכאורה יש הברל בין חלל שנחשב זר לבין חללה שנחשבת זרה, דחלל איסורו איסור עולם ובנו חלל כמוהו, ואין כל אפשרות להוריד את איסור חלל. מה שאין כן חללה, אם תנשא לכהן, שהרי קידושין תופסין בחייבי לאוין, היה מקום לומר שאיסור זרות יכול לפקוע על ידי קנין כסף. לכן כותב הרמב"ם דמן הפסוק "ובת כהן כי תהיה לאיש זר" למדים שאם תבעל לאסור לה אסורה לאכול בתרומה לעולם, היינו אפילו אם תנשא לכהן, ולא תאכל מדין קנין כסף, והטעם הוא משום

9 ובספר הליקוט'ים שבמהדורת פרנקל שהועתק מהרמב"ם דפוס וורשא ווילנא וז"ל "ועי' בכ"מ דרבנו ז"ל פסק כרבינאומדלא אמרינן בגמרא אלא אמר רבינא משמע שגם לרבינא ס"ל לתרצן בערל וכל הטמאים דעבדיהם יאכלו מטעם דהתם פומייהו דכאיב להו ונ"מ בעבד ערל דמאכיל עבדים גם לרבינא ובירושלמי ריש פרק אלמנה לכה"ג י' בזה פלוגתא ר"י לר"א."

10 וכפשטות לשון הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק יב הלכה יא): "העבדים שהטבילו אותם לשם עבדות וקבלו עליהם מצות שהעבדים חייבים בהם יצאו מכלל העכו"ם ולכלל ישראל לא באו, לפיכך השפחה אסורה לבן חורין, אחד שפחתו ואחד שפחת חבירו והבא על השפחה מכין אותו מכת מרדות מדברי סופרים, שהרי מפורש בתורה שהאדון נותן שפחה כנענית לעבדו העברי והיא מותרת לו שנאמר אם אדוניו יתן לו אשה ולא גזרו חכמים בדבר זה ולא חייבה תורה מלקות בשפחה אלא אם כן היתה נחרפת לאיש כמו שביארנו".

משנה: "מ"ש רבינו שכל שאינה בת ישראל היא קרוי זונה ור"ל אעפ"י שנתגיירה". היינו המגיד משנה הבין שכוונת הרמב"ם במה שכתב "שאינה בת ישראל" היא גיורת, ולא מיירי בגויה. וכן הבין מלשון זה של הרמב"ם החלקת מחוקק (אה"ע סימן ו' ס"ק ט'). לפי זה צריך לומר בהבנת הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק י"ב הלכה ג') שכתב: "בד"א כשהיה הבעל ישראל אבל כהן הבא על הגויה לוקה מן התורה משום זונה ואחד זונה גויה ואחד זונה ישראלית ובבעילה בלבד לוקה שהרי אינה בת קידושין" שמיירי בזונה גויה ולא בכל גויה וכפי שכתב: "ואחד זונה גויה". וכן בלשוננו בהלכות איסורי ביאה (פרק י"ז הלכה ו'): "כל כהן הבא על הכותית בין גדול בין הדיוט לוקה משום זונה, שהרי אינה בת קידושין והוא אסור בבעילת זונה בין ישראלית בין כותית" הרמב"ם מדגיש שמיירי בזונה בין ישראלית ובין גויה. ומה שכתב הרמב"ם "שהרי אינה בת קידושין", אינו כדי להסביר מדוע היא זונה, אלא כדי לומר שלוקה על בעילה בלבד אף שבכל איסורי כהונה הכהן לוקה רק אם קידש. וכן לגבי אתנן כתב הרמב"ם בהלכות איסורי מזבח (פרק ד' הלכה ח'): "כל שיש בו שם לע"ז לא יעשה למלאכת הקודש אע"פ שהוא מותר בהנאה, אי זהו אתנן האומר לזונה הא לייך דבר זה בשכריך, אחד זונה כותית או שפחה או ישראלית שהיא ערוה עליו או מחייבי לאוין", שאיסור אתנן לא נאמר בכל כותית אלא בזונה כותית. וכן הם דברי המגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים סימן קנ"ג סעיף כ"א ברמ"א: "לא מקרי זונה, אלא איסור ערוה, אבל אלו הפנויות הקדשות שמקדישות דבר, מותר לקבל מהן". ועל זה כתב המגן אברהם:

צריכה עיון: איך ייתכן שאין איסור זונה בשפחה, אבל בגיורת ובמשוחררת יש איסור זונה?

והנה, בתמורה (דף כט ע"ב) נחלקו אב"י ורבא אם כהן חייב על גויה משום זונה. לאב"י כהן שבא עליה אינו לוקה משום זונה משום שאמר קרא לא יחלל זרעו מי שזרעו מיוחד אחריו יצא עובדת כוכבים דאין זרעו מיוחד אחריו, ולרבא כהן הבא עליה לוקה משום זונה. והקשו בתוספות (יבמות דף ס"א ע"א ד"ה אין זונה, ובתמורה ד"ה ורבא) הא אמרינן דבית דין של חשמונאים גזרו על הבא על העובדת כוכבים שחייב משום נשג"ז. וכתבו התוספות: "ויש לומר דרבא לא פליג אלא היכא דזינתה דיליף לה מזונה ישראלית כדקאמר רבא אבל לא זינתה מודה דלא מיתסרא משום זונה כדקאמר אב"י משום דכתיב לא יחלל והיכא דלא זינתה הוצרכו לגזור אבל גיורת דשייך בה קיחה וחילול אסורה משום זונה אע"ג דלא זינתה". ומפורש בתוספות, שאין חיוב על עובדת כוכבים אם לא זנתה, ואף על פי כן חייב על גיורת משום ששייך בה קיחה וחילול הזרע. וכן כתבו התוספות במסכת תמורה: "דבנתגיירה ודאי היא זונה אבל בעודה עובדת כוכבים לאו הוי זונה".

ובדעת הרמב"ם יש מחלוקת אם דעתו כדעת התוספות או לא. דעת המגיד משנה היא שלרמב"ם הגויה אינה נחשבת כזונה ולעומת זה דעת הבית שמואל היא שכל גויה נחשבת לזונה. כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק י"ח הלכה א'): "מפי השמועה למדנו שהזונה האמורה בתורה היא כל שאינה בת ישראל או בת ישראל שנבעלה לאדם שהיא אסורה לינשא לו איסור השווה בכל". ועל זה כתב המגיד

לעיל (סימן ר' ס"ק ט"ז), וכתב שם שלדעת הרמב"ם כהן חייב על אינה בת ישראל גם אם לא זנתה, ולדעת התוספות רק אם זנתה.

על פי שיטת תוספות ניתן להסביר את שיטת הרשד"ם ובית מאיר הסוברים שאין איסור בשפחה לכהן משום זונה. גם גויה אינה אסורה משום זונה אלא אם כן נבעלה, וכדעת התוספות. ולכן דין הגויה והשפחה שווה שאינן נחשבות לזונה כיון שלא שייך בהן קיחה וחילול. אבל גירות שאסורה לכהן דינה כזונה, כיון ששייך בה קיחה וחילול, וזרעו מתייחס אחריו, והרי הוא מחלל זרעו.

ד

הגר"ח בבכורות (דף מז ע"א) חקר, האם הלאו של "ובת כהן כי תהיה לאיש זר" שממנו נלמד שאם נבעלה לפסול פסלה, הוא משום דנעשית זונה וחללה, ועיקר הך דינא הוא דזונה וחללה אסורה לאכול בתרומה, ותלוי בשם זונה ושם חללה, או דהוא דין בפני עצמו דנבעלה בעילת זנות פסולה מלאכול בתרומה ואינו תלוי בשם זונה. וע"ש דמוכיח מהא דשפחת כהן אוכלת בתרומה אף על פי שדינה כזונה, שהאיסור לאכול תרומה שנלמד מ"ובת כהן כי תהיה לאיש זר" רק נאמר במי שנבעלה לפסול לה. דאם נאמר שהפסוק מחדש דיש איסור עצמי של שם זונה וחללה, אם כן הרי גם שפחה כנענית לא תאכל. נראה דלגר"ח פשוט ששפחה כנענית אסורה לכהן מדין זונה, דלא כרשד"ם ובית מאיר הנ"ל.

אלא שמה שכתב הגר"ח שנבעלה לפסול לא נפסלת משום דנעשית זונה וחללה, סותר את דברי הרמב"ם כפי שהבאנו לעיל: "ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל, שני ענינים נכללו בלאו זה, שאם תבעל

איסור ערוה - זונה כותית או שפחה או חייבי לאוין [רמב"ם ורי"ן] ונ"ל מדנקט זונה כותית ולא נקט סתם כותית משמע דוקא היכא דכבר בא עליה א' נעשית זונה וא"כ כשבא עליה אח"כ א' נתן לה אתנן הוי אתנן זונה וכ"כ רש"י דף ע"ו ע"א וכ"כ התוס' פ"ו דתמורה ריש ד"ה גי' ראשונה וכ"כ ביבמות דף ס"א סוף ע"א וז"ל דרבא לא פליג אלא היכא דזינתה דיליף לה מזונה ישראלית אבל לא זינתה מודה דלא מתסר' לכהן משום זונה מדאורייתא דלא שייך בה חלול אבל היכא דנתגיירה דשייך בה קיחה אסורה מדאורייתא אפי' לא זינתה עכ"ל וכן כתב בע"א דף ל"ו ע"ב ובב"ק דף ע' ע"ב בתוס' ובגמ' משמע דכהונה ואתנן שוין הן דהא בתמורה יליף להו רבא במה מצינו מהדדי והרמב"ם לשטתיה אזיל דס"ל דגם חייבי לאוין הוי זונה.¹¹

אבל דעת הבית שמואל היא שהרמב"ם חולק על תוספות ביבמות וסובר שבכל גויה יש איסור זונה. בשו"ע אה"ע (סימן ט"ז סעיף א') מובא שכהן הבא על כותית לוקה עליה מן התורה משום זונה. ובבית שמואל (ס"ק ג') מובא דעת התוספות והרא"ש שחולקים על זה וסוברים שרק אם הכותית כבר נבעלה הכהן חייב משום זונה. וכתב הבית שמואל שדברי התוספות לא פליגי על הפוסקים שעל גירות חייב הכהן משום זונה אפילו לא נבעלה, משום שבגירות שייך קיחה וחתנות, ולכן אסורה משום זונה אפילו לא נבעלה, מה שאין כן בגויה. ומחלוקת זו הביא הבית שמואל בשו"ע

11 ועיין מנחת חינוך (מצווה רס"ו אות טז) שהביא את דעת המגן אברהם שדעת הרמב"ם היא כתוספות.

מאכיל את אשתו, מנין שפצוע דכא לא מאכיל, הרי מהפסוק "ובת כהן כי תהיה לאיש זר" ניתן ללמוד רק מי שזר מעיקרא.¹⁵ וכתב הרשב"א:

ואפשר לומר דזר אצלה מעיקרא לא אתא למעוטי אלא מחזיר גרושתו בלבד משום שאינו מפסולי קהל אבל פצוע דכא דמפסולי קהל הוא פוסל אע"פ שאין זר אצלה מעיקרא... להדין פירושא מתניתין לאו משום חללה ולא משום זונה אלא משום דנבעלה לפסול לה ולכולהו תנאי פסולה משום דכתיב ובת כהן כדאיתא בפרק אלמנה לכהן גדול.

אלא שדברי הרשב"א הם על המשנה ביבמות שלא עוסקת בכל נבעלה לפסול אלא רק בפצוע דכא וכרות שפכה, שהן ועבדיהן יאכלו ונשיהן לא יאכלו. ועל זה אמר הרשב"א שלא משום חללה נפסלה אלא משום נבעלה לפסול. אבל גם לדעת הרשב"א אין הכרח לומר שגם מי שנבעלה לפסול ונעשית זונה אינה נאסרת משום שם זונה ורק נאסרת משום שנבעלה לפסול. ובודאי ברמב"ם מוכח שהיא נאסרת משום שם זונה.

לאסור לה ותעשה זונה או חללה כמו שביארנו בהלכות איסורי ביאה הרי היא אסורה לאכול בתרומות לעולם כדין כל חלל שהחלל כזר לכל דבר". מפורש ברמב"ם שהיא אסורה לאכול בתרומה היינו משום שם זונה או חללה, והחלל כזר, ולא משום דין של נבעלה בעילה פסולה. ומה שכתב הגר"ח להוכיח משפחה שלא תלוי בשם זונה, יש לומר שאף שיש לה שם זונה, אוכלת משום קנין כסף.¹²

ואין להקשות¹³ מאלמנה לכהן גדול שאינה אוכלת אף שחלל כזר ולפסול זרות מועיל קנין כסף, שהרי הבאנו לעיל שלפי הרמב"ם כיוון שיש חסרון בקנין איסור של אלמנה לכהן גדול היא איננה נחשבת קנין כספו. ואם כן לדעת הרמב"ם מהפסוק "ובת כהן כי תהיה לאיש זר" לומדים שנבעל לפסול נפסלת משום דנעשית זונה וחללה, ולא כגר"ח.¹⁴

אלא שכדברי הגר"ח כתב הרשב"א לגבי פצוע דכא (יבמות דף ע"א סוד"ה פצוע). הרשב"א הקשה על המשנה שפצוע דכא לא

12 התירוף הזה שקנין כספו מועיל גם לפסול זונה אפשרי לדעת הרמב"ם. כפי שמוזכר בסמוך, לדעת הרמב"ם כאשר הכהן מקדש אשה שאסורה לו יש חסרון בקנין איסור. כאשר יש חסרון בקנין איסור, האשה לא נקראת קנין כספו, הלכך היא איננה אוכלת תרומה. לפי ההסבר הזה אפשר לומר שקנין כספו מועיל גם לפסול זונה, ואף על פי כן אם כהן מקדש זונה היא לא אוכלת בתרומה. אך לפי מה שהתבאר לראשונים אחרים שרק פסול זרות ניתן על ידי קנין כספו, ופסול חללה לא הותר כיון שמדובר לדעתם על פסול עצמאי, הוכחת הגר"ח משפחה במקומה עומדת.

13 כפי שהקשה האמרי משה בסימן יג.

14 באשר לראיית הגר"ח בבכורות שם מאנדרווגינוס, ע' גר"ח יבמות בדין אנדרווגינוס שנבעל לפסול לענין תרומה.

15 עיין תוספות ישנים ביבמות (דף ע"א ד"ה פצוע דכא) שכתבו דכיון דנשתנה גופו חשיב כמו זר מעיקרא.